

BROEDVOGELS VAN DE ZWARTE BERG IN 2014

Dick A. Jonkers

Juun de Boer

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

BROEDVOGELS VAN DE ZWARTE BERG IN 2014

Subgroep Avifauna:

Dick A. Jonkers

Juun de Boer

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

Postbus 1028

1200 BA Hilversum

broedvogels@vwggooi.nl

www.vwggooi.nl

foto's: auteurs

Hilversum, 2014

Uitgave: VWG 232

© Copyright 2014. Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken Hilversum. Overname van gegevens is alleen toegestaan met bronvermelding en na schriftelijke toestemming van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken.

Dankwoord

Elk jaar is het natuurlijk spannend of er weer genoeg mensen te vinden zijn die én bedreven zijn in het inventarisatiewerk én de nodige tijd ter beschikking willen stellen. Voor het gebied Zwarte Berg bleken er gelukkig voldoende vogelaars te zijn die de mooie klus wilden klaren. De vroege opstaanders waren, behalve de auteurs: Folkert de Boer, Huub Casander, Izaak Hilhorst, Fred van Klaveren, Dirk Prop, Rien Rense, Wouter Rohde en Michel Vlaanderen. Voor wat betreft de opdrachtgever het Goois Natuurreservaat (GNR) willen we Poul Hulzink, voor zijn bijdrage aan de introductie-excursie, en Paul Ubbink graag bedanken voor zijn technische ondersteuning bij de totstandkoming van dit rapport.

De coördinatoren

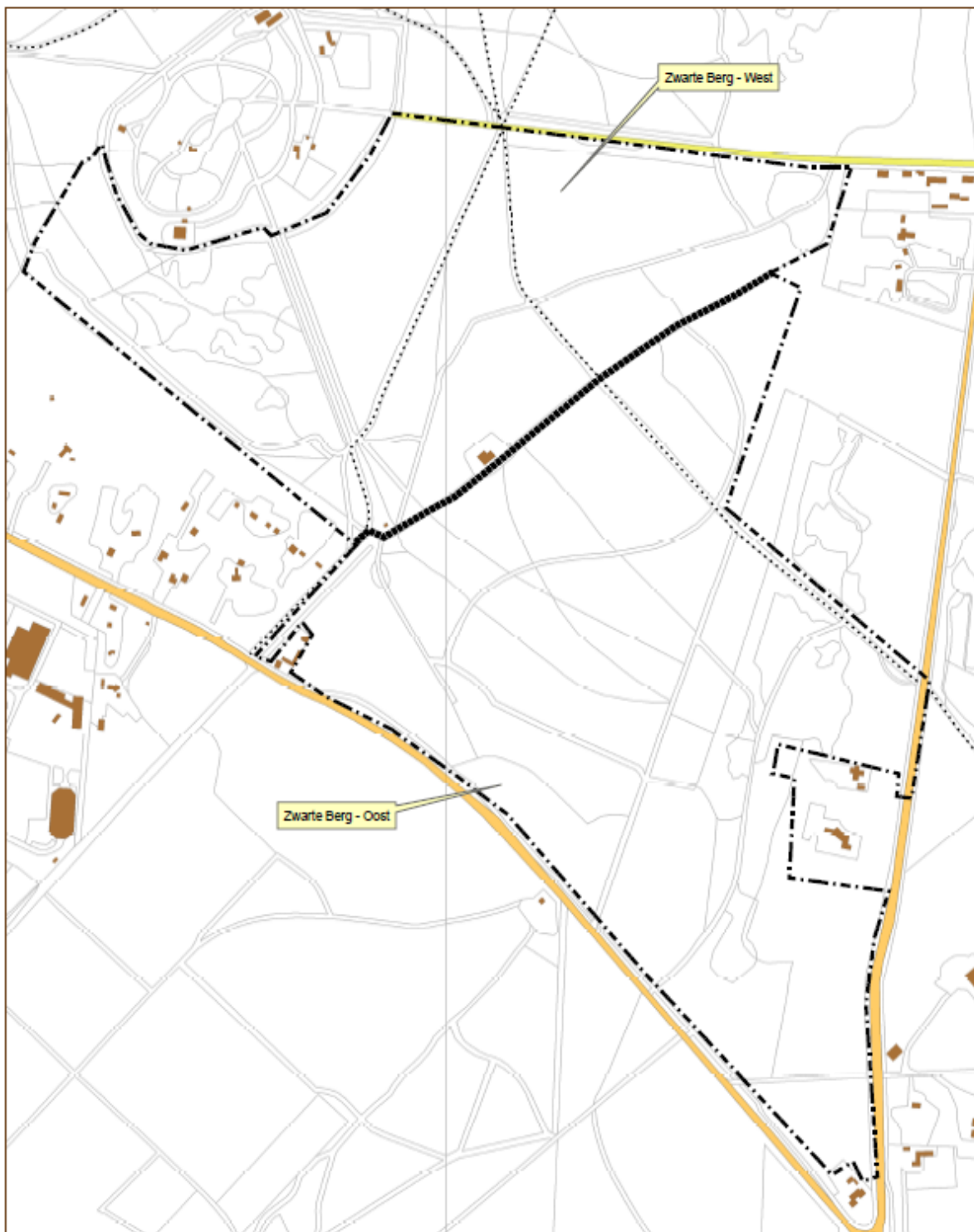
Dick A. Jonkers, Juun de Boer

Samenvatting

Na de broedvogelinventarisaties van het Hilversums Wasmeer (2012), Erfgooiersbos, Dassenbos, de Bosberg en de Hengstenberg (2013) is in 2014 het aan de andere kant van de A27 gelegen bosgebied de Zwarte Berg geïnventariseerd. De wens om juist dit gebied te inventariseren heeft alles te maken met de plannen van het Goois Natuurreservaat voor een meer samenhangende inrichting van de aan beide zijden van de intussen gereedgekomen natuurverbindingen over de A27 en de N417 gelegen natuurgebieden. Grofweg gaat het om de bos- en natuurgebieden tussen het Hilversums Wasmeer en de Hoorneboegsche Heide. De bij de inventarisatie opgedane kennis kan een bijdrage leveren aan de keuzes waar meer open ruimte te scheppen, welke natuur- en bosdoeltypen te bevorderen of juist terug te dringen. Gezien de omvang van de Zwarte Berg (67 ha) is met twee deelgebieden gewerkt t.w. Zwarte Berg West resp. Oost (figuur 1).

Er zijn in het gebied de Zwarte Berg 37 soorten broedvogels aangetroffen, die 465 territoria in beslag namen. Het al in gang gezette beheer van het Goois Natuurreservaat om een gevarieerder en natuurlijker bos te bevorderen, zal de avifauna van de Zwarte Berg ongetwijfeld nog verder verrijken.

Broedvogelinventarisatie Zwarte Berg 2014

Figuur 1

Kaart bosgebied Zwarte Berg met deelgebieden West en Oost.

INHOUDSOPGAVE

Dankwoord

Samenvatting

Inhoud

- 1. Inleiding**
- 2. Het gebied**
 - 2.1 Ligging, oppervlakte en eigendom**
 - 2.2 Terreinbeschrijving**
 - 2.3 Aanwezige waarden**
 - 2.4 Bestaand gebruik en beheer**
- 3. Werkwijze bij het inventariseren**
 - 3.1 Werkwijze en routes**
 - 3.2 Invoeren van waarnemingen**
- 4. Resultaten**
 - 4.1 Overzicht van de waargenomen territoria**
 - 4.2 Soortenrijkdom en dichtheid**
 - 4.3 Landschapsvoorkeur bij soorten**
 - 4.4 Blijvers en wijkers**
 - 4.5 Bespreking van de resultaten per soort**
- 5. Niet broedvogels**
- 6. Overige fauna**
- 7. Enkele beheeraanbevelingen**

Bronnen

1. INLEIDING

Met het gereedkomen van de natuurbrug 'De Zwaluwenberg' over de A27 en de natuurbrug over de N417 van Hilversum naar Utrecht (Utrechtseweg), bestaan er voor de diersoorten aan beide zijden van die wegen weer mogelijkheden voor migratie. Hierbij is de grote ecologische schade, die is ontstaan door de aanleg van de A 27, weer enigszins ongedaan gemaakt. In de toekomst kan het Goois Natuurreservaat (verder aan te duiden als GNR) door de realisatie van de natuurbrug een meer integraal beheer uitvoeren van de gebieden aan weerszijden van de A27 en de N417. Er is al een begin gemaakt met de omvorming van de bossen tussen het Hilversums Wasmeer en de natuurbrug tot een meer geschakeerd heide- en gevarieerd bosgebied. E.e.a. mede gebaseerd op het recente Beheerplan van het GNR (Beheervisie en beheerplan 2010-2019) en van het in opdracht van het GNR door de Bosgroep Midden-Nederland opgestelde Natuur- en landschapsplan De Zuid (januari 2010).

In 2012 en 2013 heeft de Vogelwerkgroep Het Gooi e.o. broedvogelinventarisaties uitgevoerd van gebieden aan de oostkant van A27. Zie daarvoor de VWG- rapporten Broedvogels van het Hilversums Wasmeer en omgeving resp. Broedvogels van De Zuid Jonkers & De Boer 2012, 2013).

In het voorjaar 2014 zijn de broedvogels van De Zwarte Berg geïnventariseerd. Samen met de inventarisatie van het tussen De Zwarte Berg en de Hoorneboegsche Heide gelegen landgoed Hoorneboeg (Jonkers 2014) is er nu ook weer een met het oog op het beheer actueel overzicht beschikbaar van de broedvogelrijkdom ten westen van de genoemde natuurverbindingen.

2. HET GEBIED

2.1 Ligging, oppervlakte en eigendom

Het geïnventariseerde gebied De Zwarte Berg ligt aan de zuidkant van Hilversum (zie bijlage 1). Het gebied wordt aan de noordzijde begrensd door de Hoorneboegsche Heide en het landgoed De Hoorneboeg en aan de zuidkant door de Noodweg tussen Hollandsche Rading en Nieuw Loosdrecht. Deze Noodweg vormt de grens met het landgoed Einde Gooi (Natuurmonumenten). Aan de oostkant liggen nog een aantal particuliere percelen, als afgrenzing met de provinciale weg Hilversum - Utrecht. Aan de westkant loopt het gebied over in particuliere percelen en een camping. Het hele gebied is een belangrijke schakel tussen de aan de andere zijden van de natuurbruggen liggende bosgebieden van de

Utrechtse Heuvelrug, maar ook tussen de Hoorneboegsche Heide, via Einde Gooi, met het veenweidegebied ten noorden van Utrecht. In 2011 is met o.a. de verplaatsing van het dagrecreatieterrein Zwarte Berg aan de oostkant van het gebied, ruimte gemaakt voor een verbindingszone tussen de natuurgebieden aan weerszijde van de nieuwe natuurbruggen. Zo is een belangrijke ecologische schakel gerealiseerd uit de visie 'Heel de Heuvelrug' uit 2011. Na de Veluwe is de Heuvelrug het grootste aaneengesloten bosgebied van Nederland.

Omdat de totale omvang te groot leek om in één ronde te inventariseren is het gebied onderscheiden in een oostelijk en westelijk deel. Als grens tussen de deelgebieden is genomen het fietspad langs de laatste paar honderd meter van het Tienhovensch Kanaal naar de Hoorneboegsche Heide. Dit Tienhovensch Kanaal is het resultaat van vergeefse pogingen om een waterverbinding tussen Hilversum en de Vecht aan te leggen. Het is overigens op zich van grote ecologische waarde.

De Zwarte Berg is eigendom van en in beheer bij het GNR. Het beslaat zo'n 67 hectare en wordt doorkruist door verschillende fietspaden en zandwegen. Centraal in het gebied, ten noorden van het Tienhovensch Kanaal bevinden zich nog een gebouwtje alsmede een dienstwoning van het GNR.

Verder naar het noordwesten, op de overgang naar de Hoorneboegsche Heide, ligt het ecologisch waardevolle landgoed De Hoorneboeg, afzonderlijk geïnventariseerd in 2014 (Jonkers in 2014).

Op de Topografische Kaart van Nederland ligt De Zwarte Berg in de atlasblokken 31-28 en 32-21.

2.2 Terreinbeschrijving

In het totale gebied overheersen bosbeplantingen, hoewel daarbinnen opvallende verschillen zijn aan te wijzen. Zo bleek de broedvogelpopulatie van het oostelijk deel aanzienlijk te verschillen met die van het westelijk deel. Die verschillen zijn voornamelijk terug te voeren op de verschillen in bossamenstelling: in het oosten overheersend, soms hoofdzakelijk, gesloten naaldhout, in het westelijk deel daarentegen veel opener. Het beheer is er de laatste jaren op gericht die openheid voor het hele gebied verder te versterken. Dit levert een meer gevarieerd bostype op, bestaande uit loof- en naaldbomen met een redelijk ontwikkelde struiklaag, kleine open stukken en naar het westen toe meer heidevegetatie. Daarmee wordt het gebied voor veel soorten vogels alleen maar aantrekkelijker.

Ook geologisch en geomorfologisch heeft het gebied betekenis. Het ligt op de zgn. Stuwwal van Hilversum en bestaat uit grotendeels vergraven holtpodzolgronden, die oorspronkelijk begroeid waren met bossen met een rijke kruid-, struik- en boomlaag. De naastgelegen

Horneboegsche Heide is daarnaast ook archeologisch van groot belang door grafheuvels, en prehistorische raatakkerstructuren.

Foto Dick A. Jonkers

2.3 Aanwezige waarden

Naast de avifauna waar dit rapport over gaat, is De Zwarte Berg van belang voor verschillende zoogdieren, waaronder das, boommarter en ree. Echter ook voor verschillende soorten insecten, amfibieën en reptielen. Vooral ook de gradiënten naar de Horneboegsche Heide en de aanwezigheid van het laatste stuk van het Tienhovensch Kanaal zijn in dit opzicht waardevol. Veldkrekkel, gevlekte witsnuitlibel, venwitsnuitlibel, kamsalamander, soorten van de Rode Lijst, kunnen gevonden worden in het gebied. Daarnaast zijn vooral in het drogere naaldbos aan de zuidoostkant, meerdere goed ontwikkelde mierenhopen van de rode bosmier te vinden. Tijdens de inventarisatie zijn er dertien waargenomen.

Onder de Noodweg zijn verschillende dassentunnels aangelegd.

Tienhovensch kanaal, Gevlekte witsnuitlibel

Foto Juun de Boer

2.4. Bestaand gebruik en beheer

De Zwarte Berg is samen met de Hoorneboegsche Heide een intensief gebruikt recreatiegebied, met als activiteiten wandelen, fietsen, paardrijden, hardlopen en mountainbiken. Voor al deze activiteiten heeft het gebied het gehele jaar door, alle dagen van de week, een sterke aantrekkingskracht. Dat heeft uiteraard gevolgen: naast de officiële padenstructuur heeft zich een fijnmazig web van kleinere paden ontwikkeld. Het gevolg daarvan is dat er weinig grotere, van activiteiten gevrijwaarde percelen aanwezig zijn. Honden zijn bijna overal in het gebied onaangeliënd, maar wel onder appèl, toegestaan, wat het gebied in toenemende mate aantrekkelijk heeft gemaakt voor hondenuitlaatservices.

Vanwege het nabij gelegen vliegveld Hilversum is er met name in het weekend overlast van laag overkomende sportvliegtuigen.

Parkeren is geconcentreerd op de nieuwe parkeerplaats aan de oostkant van de Noodweg, en bij het Tienhovensch Kanaal.

Met name het oostelijk deel van het gebied bezit nog veel eenvormig, dichter beplant bos. Het beheer is gericht op een zo natuurlijk mogelijk, begeleidend bosbeheer. Daarbij is er veel aandacht voor het scheppen van open structuurrijk bos, het open houden van open plekken, kleine stuifzandplekken, het verwijderen van Amerikaanse vogelkers en kleinschalig plaggen. Vrijwilligers spelen daarbij een grote rol. De resultaten van de beheeromslag zijn al op tal van plaatsen in het gebied waarneembaar.

Er is sprake van begrazing door runderen, maar deze concentreert zich vooral op de aangrenzende heide.

Tijdens het opstellen van dit rapport werd nog druk gewerkt aan een goede aansluiting van het gebied op de nieuwe natuurbrug over de N 417.

3. Werkwijze bij het inventariseren

3.1. Deelgebieden, werkwijze, omstandigheden

Zoals aangegeven is met twee deelgebieden gewerkt, grofweg ten oosten resp. ten westen van het fietspad vanaf het Tienhovensch Kanaal naar de Hoorneboegsche Heide. Deze gebieden zijn elke veertien dagen geïnterviewd van vóór zonsopkomst door twee, en op twee data door één team, , hetzij op zaterdag of zondag. Dit betekent dat de rondes niet altijd onder dezelfde weersomstandigheden werden gelopen, met als gevolg mogelijk enig verschil in aanwezigheid van vogels en hun zangactiviteit. Door de lengte van de inventarisatieperiode gaan we er vanuit dat deze verschillen voldoende zijn uitgemiddeld en niet tot significante afwijkingen leiden. De eerste teldatum was 22 maart, de laatste 27 juni.

Op 1 maart is er een introductiewandeling georganiseerd waarbij het gebied is verkend en mogelijke inventarisatieroutes zijn uitgezet. De inventarisatieronden in het oostelijk deel hadden als startpunt de nieuwe parkeergelegenheid van het GNR in de nabijheid van het pannenkoekenrestaurant op de hoek van Noodweg en Utrechtseweg. De inventarisaties van het westelijk deelgebied begonnen bij het Tienhovensch Kanaal. Er is zoveel mogelijk gevarieerd in de route die binnen de deelgebieden werd gelopen om te voorkomen dat soorten aan de aandacht zouden ontsnappen.

Er zijn geen avondinventarisaties uitgevoerd. Mogelijk zijn hierdoor broedparen van ransuilen gemist. Toch is dit niet waarschijnlijk. Het begin van de inventarisatie was namelijk een half uur en soms eerder voor zonsopkomst, wanneer het nog donker was. Er is in het onderzoeksgebied tijdens de inventarisatie nooit een ransuil gehoord. Evenmin jonge ransuilen. Dit was evenmin het geval vanaf het landgoed De Hoorneboeg, dat zich vrij centraal in het gebied bevindt.

Het weer tijdens de maanden van de inventarisatie is door het KNMI gekenschetst als extreem zacht, zonnig met een vrijwel normale hoeveelheid neerslag (bron: KNMI, maand en seizoenoverzichten, lente 2014). De rapporten van de waarnemers geven meer precies voor de teldata de weersomstandigheden aan:

27 maart koud, onbewolkt;

5 april half bewolkt 8° C;

18 april wisselend bewolkt, zon, buitje, 7 °C;

3 mei onbewolkt, 5 °C;

17 mei onbewolkt, geen wind;

1 juni 10 ° C, zon;

3 juni droog, mooi;

14 juni bewolkt, 13° C, N-wind;

27 juni bewolkt 13° C.

De resultaten van alle waarnemingen zijn door de tellers ingetekend op door het GNR ter beschikking gestelde veldkaarten van 1:5500 (figuur1). Behalve de waarnemingsplek werden ook andere aspecten vermeld zoals soort, individu, paar, balts, nestindicatie, alarm, nest of anderszins. Naast de (potentiële) broedvogels zijn ook waarnemingen genoteerd van niet broedvogels en zoogdieren. Ook is extra gelet op de aanwezigheid van mierenhopen langs de waarnemingsroutes. Alle waarnemingen zijn het gevolg van zichtwaarnemingen met gewone veldkijkers dan wel waarnemingen op het gehoor.

3.2. Invoeren van waarnemingen

Bij het invoeren van de waarnemingen is gebruik gemaakt van de website www.broedvogelkartering.nl. In een artikel in Het Vogeljaar (Prop et al. 2010) is de werking hiervan beschreven. Het komt er op neer dat via deze site alle afzonderlijke waarnemingen via een Google-kaart kunnen worden ingevoerd, waarbij tevens het soort waarneming wordt ingevuld. Aan het eind van het seizoen kunnen per soort automatisch de territoria berekend worden door middel van het clusteren van de waarnemingen. De rekenwijze hierbij is geheel volgens de Broedvogel Monitoring methode van SOVON (Van Dijk & Boele 2011). Het resultaat van de berekening is te zien op een stippenkaart waarbij een stip is gepositioneerd op de vroegste waarneming binnen de SOVON-datumgrenzen.

Na de telling, zo mogelijk op de teldag zelf, zijn de waarnemingen ingevoerd. Gaandeweg het seizoen werden zo de soortenkaarten opgebouwd, die voor alle tellers via Internet te raadplegen waren.

Aan het einde van het seizoen zijn de territoria automatisch berekend.

4. Resultaten

4.1 Overzicht van de in 2014 waargenomen territoria

In 2014 zijn in het gebied De Zwarte Berg 37 soorten potentiële broedvogels aangetroffen. Deze bezetten 465 territoria. Van deze soorten kon worden vastgesteld dat het op grond van de SOVON-criteria om broedvogelterritoria ging. De enige waarneming die, voldoet aan de criteria, maar waar toch een vraagteken bij gezet wordt, is de wielewaal. Deze soort is slechts eenmaal op geluid waargenomen waarbij niet kan worden uitgesloten dat het om een gaai ging, waarvan bekend is dat deze in het rijke geluidenpatroon roepjes kan produceren die sterk op de roep van de wielewaal lijken. Overigens zijn er in het verleden

meerdere waarnemingen van de wielewaal uit het gebied of de omgeving bekend (Waarneming.nl, pers. med. Jonkers) dus een territorium kan ook niet geheel worden uitgesloten. Desondanks is besloten deze waarneming niet te bestempelen als een territorium van de wielewaal.

Het centrum van de territoria van groene specht, havik en koekoek lag net op of buiten de grenzen van het telgebied. Aangezien ook deze meerdere malen waargenomen soorten iets zeggen over de diversiteit van De Zwarte Berg zijn we zo vrij geweest ze toch in de lijst op te nemen. Daar komt ook bij dat hun territorium vrij groot is en dus ook een deel beslaat van De Zwarte Berg.

Koekoek

foto Juun de Boer

Vermeldenswaardig verder is dat in aangrenzende gebieden voor het eerst sinds jaren weer nachtzwaluwen zijn waargenomen. Aangezien de Zwarte Berg goed lijkt te voldoen aan de habitat-eisen van deze soort is het zaak daar de komende jaren extra aandacht aan te geven. Naast de vogel-territoria zijn er 13 nesten van rode mieren genoteerd.

Aantal territoria Zwarte Berg 2014

Soort	Aantal territoria
Havik	1
Buizerd	2
Houtduif	4
Koekoek	1
Bosuil	2
Groene Specht	2
Zwarte Specht	1
Grote Bonte Specht	20
Kleine Bonte Specht	2
Boomleeuwerik	1
Boompieper	5
Winterkoning	46
Heggenmus	3
Roodborst	58
Gekraagde Roodstaart	8
Merel	35
Zanglijster	13
Grote Lijster	2
Zwartkop	15
Tjiftjaf	16
Fitis	8
Goudhaan	24
Grauwe Vliegenvanger	2
Bonte Vliegenvanger	3
Staartmees	1
Glanskop	5
Kuifmees	10
Zwarte Mees	8
Pimpelmees	27
Koolmees	30
Boomklever	8
Boomkruiper	30
Gaai	7
Zwarte Kraai	2
Vink	58
Goudvink	3
Appelvink	2

Soorten met territoria 37

Totaal aantal territoria broedvogels 465

Het is illustratief de resultaten van de inventarisatie af te zetten tegen de recent gepubliceerde zgn. EWAS-lijst van Vogelbescherming Nederland en SOVON (Vogelbescherming 2013). Het gaat om de resultaten van een meerjarig onderzoek van de stand van o.a. de broedvogels in ons land. Naast de huidige binnenkort te actualiseren Rode Lijst heeft men nu ook een Oranje Lijst ontwikkeld, die een opsomming geeft van soorten met een langdurig negatieve populatietrend en een hoog risicoprofiel.

Soorten die in ons inventarisatiegebied voorkomen of (tussen haken) zouden kunnen voorkomen op de huidige Rode Lijst:

- (boomvalk)
- grauwe vliegenvanger
- groene specht
- (matkop)
- (nachtzwaluw)
- (raaf)
- (ransuil)
- (wielewaal)
- (zomertortel)

Er zijn soorten die in het inventarisatiegebied voorkomen, of (tussen haakjes) zouden kunnen voorkomen en op de Oranje lijst staan:

- (sperwer)
- (ransuil)
- gekraagde roodstaart
- grote lijster
- kuifmees
- zwarte mees

4.2 Soortenrijkdom en dichtheid

De score van 37 soorten broedvogels in het gebied Zwarte Berg is nagenoeg vergelijkbaar met de inventarisatie van 2013 van het Dassenbos, Erfgooiersbos, Bosberg en Hengstenberg. Niet verwonderlijk als men in beschouwing neemt dat deze bosgebieden vóór de aanleg van de A27 veel meer één geheel vormden. Met de aanleg van de natuurverbindingen wordt die eenheid hopelijk weer versterkt.

37 Soorten broedvogels , samen goed voor 465 territoria in een gebied van 67 hectare: dat komt neer op bijna 7 territoria per hectare. Vergeleken met de eerder genoemde gebieden aan de andere kant van de A27 is dat goed voor 3,3 territoria per hectare: een heel mooie

score. De dichtheid en afwisseling van het gebied in combinatie met het zachte voorjaar zal daar, in weerwil van de recreatieve druk, de oorzaak van zijn.

4.3. Landschapsvoorkeur bij soorten

Opvallend kenmerk van De Zwarte Berg in relatie tot de broedvogelsamenstelling is het verschil tussen het oostelijk en het westelijk deel. Aan de oostkant treft men, naast een open stuk heide- stuifzandgebied met enkele solitaire bomen, een min of meer gesloten bostype van naaldhout (grove den, douglas, lariks, Corsicaanse den) en berk aan, naar het zuiden toe overgaand in een bostype met meer loofhout.

Net als bij de bossen van De Zuid gaat het bij de broedvogelsamenstelling van De Zwarte Berg uiteraard om de meer bosgebonden soorten. Bijv. leden van de spechtenfamilie, de mezen, boomkruipers en –klevers. Daarbij is er binnen het totale bosareaal variatie in voorkeur per soort. Met name rond de kleine open stukken zijn soorten te vinden als boompieper en boomleeuwerik (hei, zandige plekken)

Naar het noordwesten toe, bijv. rond het landgoed De Hoorneboeg, omringd door een beukenlaan, is er sprake van een veel meer gemengd bos, veel ijler met meer open stukjes. Al met al een wat afwisselender bos. In de broedvogelsamenstelling is dat dan ook duidelijk te zien: verschillende soorten hebben een sterke voorkeur voor De Zwarte Berg-West. Soorten zoals bonte vliegenvanger, fitis, gekraagde roodstaart, goudvink, kleine bonte specht, en staartmees zijn alleen in dat deelgebied waargenomen. Kuifmees, boomklever en tjiftjaf hadden eveneens een voorkeur voor de westelijke bossen, hoewel niet uitsluitend. Zwartkop, zwarte specht, glanskop en goudhaan hadden voorkeur voor de oostelijke kant met zijn overmaat aan naaldhout.

Niet verwonderlijk: vink en roodborst waren, verspreid over het hele gebied de koplopers. Beide soorten bezetten 58 territoria.

4.4. Blijvers en wijkers

De Zwarte Berg heeft niet alleen een functie als broedgebied. Begin tot midden jaren tachtig van de vorige eeuw was er in herfst en winter een slaapplek van ransuilen in de noordwestelijke hoek van de Hoorneboeglaan. Deze vogels sliepen daar overdag in hoge grove dennen. 's Nachts gingen zij op jacht in het Vechtplassengebied ten zuiden van Loosdrecht, wat kon worden vastgesteld aan de hand van braakbalanalyses (Jonkers et al. 1987).

In de herfst fungeert het gebied als doortrek- en overwinteringsgebied voor bijv. vinkachtigen, die in het nabij liggende landgoed De Hoorneboeg foerageren op de beukenootjes. Daarna trekken zij weer verder. Ook zijn er soorten die blijven hangen. Hieronder bevinden zich kruisbekken.

Boomleeuwerik

foto Juun de Boer

4.5 Bespreking van de resultaten per soort

In deze paragraaf zijn de waargenomen broedvogels per soort beschreven. Elke stip op de stippenkaartjes staat in het centrum van het territorium. De volgorde is die als door SOVON gehanteerd.

Buizerd

2 territoria

Van het noordelijke paar zijn jongen gehoord en ook oudervogels gehoord in het bosperceel. Er zijn enkele uiteenlopende waarnemingen van buizerds in het zuidwestelijk gebied.

Houtduif

4 territoria

Het aantal territoria is opmerkelijk laag voor een gebied waarin de bomen en de daaronder aanwezige boom/struiklaag voldoende geschikte broedgelegenheid bieden. Helaas zijn er geen inventarisaties beschikbaar uit het verleden.

Koekoek

1 territorium

Bij deze soort is het aannemelijk dat zijn waardvogels zich in de aangrenzende heide bevonden en er geen eieren zijn gelegd in een nest in het onderzoekgebied.

Bosuil

1 territorium

Een territorium lag buiten het geïnventariseerde gebied en is dus niet opgenomen in de broedvogellijst. Dit territorium bevond zich in het particuliere landgoed Uitwijck. Verder huisde er ook een paar op het landgoed De Hoorneboeg.

Een ander paar had zich gevestigd in de zuidpunt van het onderzoek gebied, waar de Noodweg en de Utrechtseweg bij elkaar komen.

Groene Specht

2 territoria

Van deze soort zijn twee territoria vastgesteld. Het lijkt erop dat het toch maar om één paar gaat, want de paren zitten verdacht dicht bij elkaar.

Zwarte Specht

1 territorium

In de periode 1975-1980 was de zwarte specht een schaarse broedvogel in het Gooi. In het gebied in oosten en zuiden van het Gooi waren toen 6-7 paren aanwezig. (Jonkers et al. 1987). Dat is nu zeker niet meer het geval. Volgens niet geverifieerde berichten zouden boomkruiper en havik verantwoordelijk zijn voor een achteruitgang.

Grote Bonte Specht

20 territoria

Deze soort had een regelmatige verspreiding. Hij heeft geprofiteerd van de veroudering van het boombestand, die overal in het Gooi is opgetreden.

Kleine Bonte Specht

2 territoria

Deze soort heeft een voorkeur voor open en gemengd loofbos. In de periode 1975-1985 kwam de soort volgens de verspreidingskaart in de Avifauna van Midden-Nederland (Alleyn et al. 1971) toen nog niet voor als broedvogel in het nu onderzochte gebied.

Boomleeuwerik

1 territorium

De enige boomleeuwerik die is vastgesteld hield zich op in het nu zanderige deel, waar zich vroeger het dagrecreatieterrein Zwarte Berg bevond.

Boompieper

5 territoria

De boompieper is in het Gooi een kenmerkende soort voor heideterreinen met lichte begroeiing en kalkkaggebieden. In de terreindelen, die zuidelijk liggen van de Hoorneboeglaan en westelijk van De Hoornboeg hielden zich dan ook samen twee paren op . In het zuidelijk deelgebied waren niet ver van elkaar drie paren aanwezig.

Winterkoning

46 territoria

Winterkoningen zijn vrijwel overal aangetroffen. Deze soort is de tweede in de rij van talrijke broedvogels.

Heggenmus

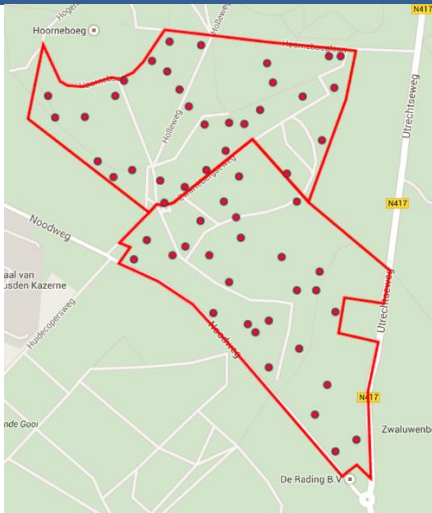
3 territoria

De heggenmus komt maar heel weinig voor in de Zwarte Berg. Het verschijnsel dat de soort geen hoge dichtheid heeft in de terreindelen die voornamelijk bestaan uit bos en heide, is al eerder beschreven (Jonkers et al. 1987).

Roodborst

58 territoria

De roodborst is -samen met de vink- de talrijkste broedvogel van de Zwarte Berg. Zij delen de eerste plaats. De situatie is voor de roodborst tegenwoordig heel anders anders dan 1941. Toen meldde H.J.Slijper in zijn dagboek dat de soort in deterrreinen van de Stichting Gooisch Natuurreservaat 'in niet groot aantal' broedde (Jonkers et al. 1987).

Gekraagde Roodstaart

8 territoria

Het is opvallend dat alleen gekraagde roodstaarten zijn aangetroffen in het deel in het bosdeel onder de Hoorneboeglaan en het landgoed De Hoorneboeg. Dit kan verband houden met de openheid van het landschap tussen de verspreid staande bomen, hun leeftijd en de daardoor beschikbare hoeveelheid broedgelegenheid.

Merel

35 territoria

Merels stellen geen hoge eisen aan hun broedgelegenheid. De struiketage is vrijwel overal aanwezig en wanneer die er niet is wordt ook wel in liggend dood houdt gebroed, zoals in hopen takken. Met een derde plaats in de top vijf brengt de soort het er goed af.

Zanglijster

13 territoria

Het is opmerkelijk dat vrijwel alle paren in clusters broeden. Kennelijk is daar betere broedgelegenheid aanwezig dan elders in het gebied.

Grote Lijster

2 territoria

De grote lijster was in de periode 1975-1985 in het Gooi een vrij schaarse broedvogel. In de Zwarte Berg is hij schaars.

Zwartkop

15 territoria

Met vijftien territoria zit de zwartkop in de middengroep. Hij maakt graag gebruik van laag struikgewas, zoals braamstruweeltjes. Opvallend is, dat in het zuidelijke deel gebied het aantal paren de helft bedraagt van het noordelijke deel.

Tjiftjaf

16 territoria

De tjiftjaf zit in het noordelijke deel gelijkmatiger verspreid dan in het zuidelijke, waar hij ontbreekt in het centrale deel. Zijn voorkeur voor hoge boomgroei en wat minder ondergroei kan daar debet aan zijn.

Fitis

8 territoria

Deze soort is alleen vastgesteld in het noordelijke deel. De fitis is een kensoort voor bosschages, boomgroepen, struwelen en randen, waar het nest wordt gebouwd in de ondergroei, die bestaat uit grassen en kruiden.

• Goudhaan

• 24 territoria

De verdeling van goudhaantjes geeft duidelijk de verdeling weer tussen de aanwezigheid van naaldbout en loofhout. Ze nestelen nooit in loofbomen. In naaldbos gebeurt dat veel minder in grove dennen dan in lariksen en sparren. Dit verklaart het verschil tussen het aantal paren van het noordelijk deel en het zuidelijk deel.

In het laatstgenoemde gebied is er een voorkeur voor percelen met douglassparr

Grauwe Vliegenvanger

2 territoria

Kennelijk waren er langs het pad, waar zich twee territoria bevinden, bijzonder omstandigheden, getuige de korte afstand ertussen. Het zou dan moeten gaan om geschikte nestelplekken voor deze half hollenbroeder

Bonte Vliegenvanger

3 territoria

Voor de bonte vliegenvanger, die in holten nestelt, waren kennelijk hollen aanwezig die bij grote bont spechten in gebruik waren geweest. Het is merkwaardig dat de bonte vliegenvanger wel in het noordelijke deel voorkomt, maar ontbreekt in het zuidelijke deel.

Startmees

1 territorium

Zou de afwezigheid van dichte coniferen ertoe hebben geleid, dat slechts één paar zich had gevestigd?

Glanskop

5 territoria

Glanskoppen moeten het hebben van oude spechtenholen, bomen en vermolmde plekken in oude bomen of nestkasten. Het geringe aantal territoria doet vermoeden, dat de twee laatstgenoemde en dan ook nog geschikte voorzieningen schaars zijn in het gebied. Nestkasten hangen er niet meer. Vroeger swas dat wel het geval

Kuifmees

10 territoria

Bij de kuifmees was het noordelijke deel preferent. Was hier de aanwezigheid van een aantal oude grove dode dennen met vermolmde plekken doorslaggevend?

Zwarte Mees

8 territoria

De warte mees houdt van donkere percelen met naaldhout, zoals douglassparren.

Pimpelmees

27 territoria

De pimpelmees is een van de talrijke broedvogels. De verspreiding over het gebied is vooral gelijkmatig in het noordelijke deel.

Koolmees

30 territoria

De koolmees behoort, samen met de boomkruiper, als vierde in de rij van talrijke broedvogels, eveneens tot de top vijf.

Boomklever

8 territoria

De verdeling over de twee deelgebieden voor deze soort is vrij gelijkmatig.

Boomkruiper

30 territoria

De boomkruiper bezet samen met de koolmees een gedeelde vierde plaats. Het feit dat er veel bomen zijn met oude schorsplaten, bijvoorbeeld van grove dennen uit 1899, draagt bij aan zijn talrijke voorkomen.

Gaai

7 territoria

De onderlinge afstanden tussen de territoria in het noordelijke deel ontliepen elkaar niet zoveel. In het zuidelijke lagen de twee territoria kort bij elkaar.

Zwarte Kraai

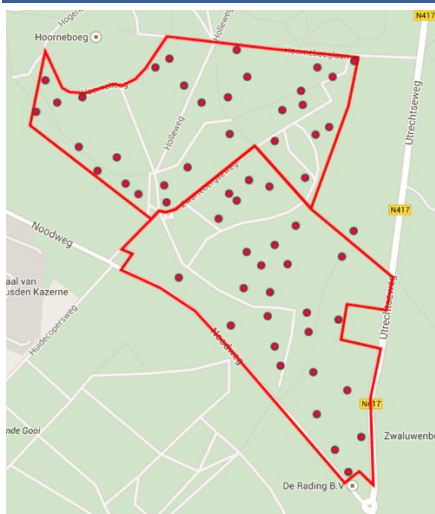
2 territoria

De afstand tussen de twee territoria van de zwarte kraaien was behoorlijk groot.

Vink

58 territoria

De vink kwam vrijwel overal voor. Hij ontbrak alleen in een strook, aan weerszijden van de zichtlaan, die vanaf het landgoed De Hoorneboeg in de richting van Maartensdijk voert.

Goudvink

3 territoria

Er bevonden zich drie territoria in het hele onderzoekgebied en dan nog alleen in het noordelijke deel.

Appelvink

2 territoria

Van deze moeilijk te inventariseren soort zijn twee territoria gevonden. Het is een schaarse broedvogel in het Gooi, wat inhoudt dat er minimaal 6 en maximaal 25 paren broeden in de regio.

In het hele gebied zijn 13 nesten aangetroffen. Er is niet gekeken of het hier om de kale bosmier (*Formica rufa*) ging of om de behaarde bosmier (*Formica polyctena*).

Opvallend is, dat de nesten geconcentreerd voorkwamen in het zuidelijke deel.

4.6 Vergelijkingen met eerdere inventarisaties

In het verleden is het gebied minstens zeven keer geïnventariseerd. Voor zover bekend was dat de eerste keer in 1970 voor de Avifauna van Midden-Nederland (Alleyn et al. 1970). In 1980 gebeurde dat in het kader van de Milieuinventarisatie van Noord-Holland (ongepubliceerd). Er vonden ook inventarisaties plaats voor de Atlas van de Nederlandse broedvogels in 1973-1977 (Teixeira 1979 en voor Vogels tussen Vecht en Eem (Jonkers et al 1987). Daarna voor de Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009 (Scharringa et al. 2010). Als laatste zijn gegevens verzameld voor de Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000 (SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002).

Het bovenstaande is een indrukwekkend aantal. Om uit de toen uitgevoerde inventarisaties gegevens te analyseren en die te vergelijken met het in De Zwarte Berg verzamelde materiaal is een ander verhaal. De inventarisaties hadden betrekking op veel grotere gebieden, waarvan De Zwarte Berg deel uitmaakte. Bovendien verschilde de werkwijze. Het ging in al die gevallen om kwalitatieve inventarisaties. Die van dit jaar was een integrale broedvogelkartering. Het betrof een kwantitatieve inventarisatie, waarbij territoria werden vastgesteld, het aantal broedparen per soort kon worden berekend en de verspreiding per soort ingetekend.

Het zou interessant zijn als een speurneus zich zou gaan verdiepen in de hiervoor genoemde publicaties. Deze onderzoeker zou kunnen proberen na te gaan of de aanwezigheid van soorten te herleiden is tot De Zwarte Berg. Hieruit zou wellicht kunnen worden vastgesteld, of zich nieuwe soorten hebben gevestigd en weer andere zijn verdwenen.

5. Niet-broedvogels

In het onderstaande overzicht zijn de soort opgenomen die zijn gesignaleerd, maar waarvan uiteindelijk geen territorium is vastgesteld. Verder worden losse waarnemingen vermeld.

Blauwe reiger	1 april drie exemplaren richting noordoost vliegend.
Wilde eend	5 april een laag overvliegend exemplaar; 1 juni idem.
Brandgans	18 mei een exemplaar richting noord.
Nijlgans	5 april een overvliegend exemplaar
Koekoek	3 mei een roepend mannetje; 1 juni idem.
Keep	22 maart een paartje.
Sijs	idem.
Kruisbek	22 maart een roepend exemplaar; 1 april een exemplaar roepend.
Grote kruisbek	1 april een exemplaar roepend.
Ekster	5 april een laag overvliegend exemplaar.
Raaf	1 april exemplaar roepend.

6. Overige fauna

Ree	22 maart een exemplaar; 17 mei een exemplaar; 1 juni een exemplaar.
Das	22 maart een exemplaar; 17 mei een exemplaar.
Vos	22 maart een exemplaar.
Konijn	3 mei twee exemplaren; 27 april twee exemplaren; 18 mei twee exemplaren; 14 juni een exemplaar.

7. Enkele beheeraanbevelingen

Het door het GNR in gang gezette beleid als neergelegd in de Beheervisie en het beheerplan 2010-2019 geeft veel ruimte voor een beheer gericht op natuurontwikkeling, heideherstel, de ontwikkeling van heidestapstenen en stuifzandenclaves. Op veel

plaatsen in het geïnventariseerde gebied lijken die maatregelen al vruchten af te werpen. Meer dood hout en ander organisch materiaal, een afwisselender biotoop met op verschillende plekken heidevegetaties, en stuifzandplekken. Op plaatsen daar waar het bos overheerst: meer onderbegroeiing waardoor afwisseling en meer schuil-en nestgelegenheid. Voor de diversiteit een gunstige uitgangspositie, waar ook de avifauna sterk van zal kunnen profiteren.

Kritisch punt blijft echter de druk die verschillende recreatievormen op het gebied leggen. Zoals eerder aangegeven worden er dagelijks zeer veel honden uitgelaten in het gebied. Hoewel niet onderzocht bestaat de indruk dat de intensiteit de afgelopen jaren sterk is toegenomen onder meer door een groei van het aantal hondenuitlaat-services die gebruik maken van het gebied. De vermestende invloed van de stikstof in de uitwerpselen mag niet worden onderschat en leidt tot veranderingen in voedselarme bos- en natuurterreinen. Er is vastgesteld dat één hond per jaar een extra bijdrage van 2,63 kilogram stikstof per ha bijdraagt aan de reeds bestaande depositie (De Molenaar & Jonkers 1993). Samen met andere effecten die ontstaan door het uitlaten kan dit leiden tot ongewenste situaties, zowel voor de vegetatie als de (avi)fauna. Het vóórkomen daarvan, o.a. in de omgeving van de natuurbrug is gewenst

Het verdient daarom aanbeveling na te gaan hoe kan worden omgegaan – bijv. door een gerichte zonering - met de belangen van enerzijds de honden-uitlaters en anderzijds de flora en fauna.

Geraadpleegde bronnen

Alleyn, W.F. , L.M.J. van den Bergh, Sj.Braaksma, Th. F.J. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N.Leys & J. van der Straaten 1970. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum & Comp. Assen: 261.

Stichting Gooisch Natuurreservaat, december 2009. Beheervisie en beheerplan 2010-2019.

Bosgroep Midden Nederland 2010. Natuur- en landschapsplan De Zuid 2010. Bosgroep Midden Nederland

Van Dijk, A. J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Jonkers D.A. 2014. Broedvogels van landgoed De Hoorneboeg in 2014.

Jonkers D.A. & Boer J. de 2012. Broedvogels van het Hilversums Wasmeer in 2012. Uitgave 208 Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 208 Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 233 .Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Jonkers D.A. & Boer J. de 2013. Broedvogels van De Zuid: Dassenbos, Erfgooiersbos en Bosberg/Hengstenberg in 2013. Uitgave 225 Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Molenaar, J.G. de & Jonkers, D.A. 1993. De invloed van stikstof in de ontlasting van honden op de vegetatie in voedselarme bos- en natuurterreinen. IBN-rapport 038. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.

Prop, D., Mooij, J. & Spoorenberg,P. 2010. Sovon broedvogelkartering via internet. Het Vogeljaar 58(2): 58-62.

Scharringa, C.J.G. Ruitenbeek, W., Zomerdijk, P.J. 2010. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Landschap Noord-Holland. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009.

SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000.- Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis. KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey- Nederland, Leiden.

Texeira, R.M. (samenstelling) 1979 . Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. 's-Graveland .

Uitvoeringsprogramma Noordelijke Heuvelrug. Visie heel de Heuvelrug, 2011.

Vogelbescherming/Sovon 2013. www.vogelbescherming.nl/vogelbalans-factsheet.pdf.